

Lessons of Laughter

Parasha Vayeira

They said to him, "Where is Sarah, your wife?" He replied, "In the tent." And he [i.e., the guest] said, "I will return to you this time next year, and behold Sarah your wife will have a son." Sarah was listening at the entrance of the tent which was behind him.

Now Avraham and Sarah were old, well on in years; the manner of women had ceased to be with Sarah.

Sarah laughed to herself, saying, "After I have withered will I again be youthful? And my husband is old!"

Hashem said to Avraham, "Why is it that Sarah laughed, saying: 'Shall I in truth bear a child after I have aged?' — Is anything beyond Hashem?! At the appointed time I will return to you next year and Sarah will have a son" (18:9-14).

4 Pirkei Mochsheva - R. Tauber - 260

A person's prayer brings a flow of abundance from Heaven to the whole world. If he merits to see his request fulfilled, he knows that he has completed his task of praying for this matter.

Take for example a childless couple who constantly pray that Hashem grant them children. While their prayer may not help them personally, whatever may be the calculations of Heaven, but their prayer will bring to the world the Divine flow enabling other people to have children. In the future, in the world of truth and eternity, these children will be considered theirs.)

Whereas when a different couple that had fifteen children will ascend to the world of truth, they will find out that only ten of these children are considered theirs, because the couple did not pray for the others. While they themselves did not pray, the blessing reached them by means of the prayer of the childless couple. Thus we may have a couple that left this world childless, and in the world of truth will have dozens of children and hundreds of grandchildren.

נראה לענ"ד לבאר: ודאי אצל אברהם אי היכולת ללדת נחשב כחסרון לשלמותו. שהרי מצוות פריה ורביה היא מתרי"ג מצוות וכשאינה מתקיימת הרי זה חסרון בשלמותו הרוחנית של האדם, כי מצוות העשה הם כנגד אברי האדם כדברי הגמ' מכות כג: שכל מצווה מחיה אבר אחר.

ואילו אצל האשה שפטורה ממצווה זו, חסרון כח התולדה הוא חסרון בגוף. אבל מבחינה רוחנית יש לומר להיפך, שאשה איילונית שפירושו "דוכרנית דלא ילדה" הרי היא בדרגת זכר, כי שוב אין לה סיבה להפטר ממצוות עשה שהזמן גרמן ומתלמוד תורה כי אינה חייבת להיות מסורה לביתה לגידול ילדיה. וגם לשיטת האבודרהם (סדר תפילות חול שער ג') שהסביר סיבת פטור הנשים ממצוות עשה שהזמן גרמן לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו... לפיכך פטרה הבורא ממצוותיו כדי להיות לה שלום עם בעלה וכו', כאן, אברהם מחל לה ואיפשר לה לעסוק ברוחניות. לפיכך דווקא היא יכולה להשתלם ביותר בעניינים שמיימים. ואמנם מצאנו בשרה שהיתה גדולה מאברהם בנבואה, כמוכא ברש"י (כ"א, י"ב) שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות. זכתה שרה להשיג מעלות גבוהות ביותר.

2 ומה שכתבנו בפרק 64

אלא ננסה לברר ולהתמקד בסיבה הספציפית לכך שסגר ה' את רחמם. אחד מהאחרונים הציע פתרון בספרו 'אזניים לתורה' וזו לשונו²⁰:

"מצאתי שהאבות היו עקרים, כדי שיהיו פנויים להכניס בני אדם תחת כנפי השכינה. ורק לעת זקנותם, כשמילאו חובתם זו, נולדו להם בנים... ושרה שהיתה גדולה בנבואה מאברהם, ועבודתה לגייר את הנשים היתה חשובה ביותר (כי על ידי הנשים באו גם האנשים אל האמונה הטהורה) וגדולה משל אברהם - היתה עקרה, שאין לה אפילו בית ולד, ר"ל שלא היה לה אפילו זיק של תקוה ללדת בדרך הטבע, וממילא מסרה את נפשה כליל לעבודת הקודש, ולזקנותה שינה ה' את טבעה וילדה בן".

דבריו צריכים עיון רב כי אמנם מהבחינה המוסרית מובן הדבר שהאמהות נדרשו להקריב את הקמת משפחתן האישית על גבי מזבח הקמתה של האומה, ובודאי אם מדובר רק על דחיה זמנית ולא על הקרבה נצחית. אך עצם הטענה צריכה ברור רב, האם הזמן הפנוי שנוצר להם עקב העובדה שלא היו טרודות בגידול הילדים עזר להן להקמת הבית? האם הטיידה הנפשית בכך שהן עקרות לא

3

וה"ה לענייננו הקב"ה עשה את האמהות עקרות כדי לצרף אותם כדי לזכר אותם כדי שיע"י התפילה לבנים הם יהיו יותר נקיים יותר מזוככים.

לפי זה נוכל להבין שזו אף כוונת תירוצו של בעל ה"אזניים לתורה" שכמובן אין כוונתו²⁰ "שהיה פנויים להכניס בני אדם תחת כנפי השכינה". כפשוטו שיהיה להם מספיק זמן פנוי, אלא כוונתו לנפש פנויה, כלומר שנפשם של אברהם ושרה יעסקו קודם כל בענייני הכלל ורק מתוך כך יגשו לבני ביתם הפרטי ואז ידעו ויבינו שאינו פרטי אלא ביתם עצמו הוא כללי ולאומי. וא"כ פירושו ממש כהשלמה לדברי המדרש בענין הצירוף. והוא רק הוסיף שהצירוף הוא להעביר את הצדיקים מעין פרטי לעניין כללי לאומי. ואולי זו גם כוונת התירוץ הנוספים של המדרש שאמרו להרבות אהבת האמהות על האבות. ואין הכוונה לתוספת אהבה המנותקת מן העקריות אלא שהעקריות תהיה מנת שניהם. שהעמל והצירוף יהיה משותף לא רק של האם אלא של כל המשפחה ורק כך הצירוף יהיה שלם.

צירוף מושלם זה כפי שנתבאר הוא היוצר הורים אחרים, הורים חדשים, כוחות מחדשים, הוא יוצר יחס מיוחד אל הבן שיוולד. בן כזה שנוול מתוך התפילה בן שנוול מתוך העמל הצפיה והחיפוש הממושך של שנים יזכה ג"כ ליחס שונה. והאמת שהוא אף משנה את הבן עצמו. התפילה, הבקשה, הצפייה והשינוי שבא בעקבות התפילה הוא חלק מיצירת הולד ששלשה שותפים בו. וכפי שכתב הרב

בזה נוכל להבין השוני בשינוי השמות של אברהם ושרה. אברהם כשנקרא אברם היה חסר, כשם ששמו היה חסר. במה? ברוחניות ובגשמיות. בשלמות הרוחנית חסרון המצוה ובשלמות הגופנית - סריס היה. לכן תיקונו בא על ידי תוספת ה"א לשמו, השלמת השם.

בשרה, החסר היה במצב הגשמי. שהרי מבחינה רוחנית, טרם יכולתה ללדת, בעודה איילנית, היתה יותר שלמה. לכן התבטא השינוי בהחלפת אות אחת משמה ולא בהשלמה.

יובן היטב מדוע בשניהם ההשלמה נעשתה בנתינת אות ה"א לשם. כמו שביארו חז"ל (רש"י ב', ד') בהבראס, בה' בראס, שנאמר: ביה ה' צור עולמים (ישעי' כ"ו),

בב' אותיות הללו של השם יצר שני עולמים, ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה"א וכו'. ולפי זה ביו"ד נברא העולם העליון. האות יו"ד מסמלת את העולם הרוחני. היו"ד היא האות היחידה שנמצאת למעלה, אינה בקו, התנוחה של שאר האותיות, כי מרמזת על העולם העליון הרוחני. בעולם הזה היא הקטנה שבאותיות.

ואילו הה"א מסמלת את העולם הזה, הפתוח כלפי מעלה וכלפי מטה, כלפי מעלה בפתח קטן וכלפי מטה בפתח גדול, רמז לסכנה הגדולה של הנפילה. (עי' רש"י שם).

אברהם חסר היה את כח התולדה, לפיכך היה צריך לקבל שלמותו לחיי העולם הזה, לכן נוספה לו ה"א, איתה השיג גם את החלק הרוחני שחסר לו, בזה שיכל לקיים מעתה מצוות פריה ורביה. ומרומז בפסוק (בראשית כ"ו, א') "וה' ברך את אברהם בכל", לפי הפירוש שהיתה לו בת, בכל שמה. כי כשזכה לבן ובת זכה לכל, כי בזה קיים מצות פריה ורביה בשלמות.

שרי, טרם נתרפאה, דווקא אז היתה מושלמת מבחינה רוחנית, לא היו לה מחויבויות לחיי העולם הזה. כולה אלוקית. "שרי" שר היו"ד. שרת הרוחניות, מושלמת בכח הנביאות.

כשניתן בה כח התולדה נגרמה לה ירידה רוחנית, שוב אינה דוכרנית, אינה כאיש לקיים כל המצוות, מכאן ואילך היא אשה ככל הנשים. על מצבה החדש מברך האיש "שלא עשני אשה". ברכה המכוונת כנגד חיובי המצוות הפחותים המוטלים על האשה. יכולתה ללדת גרם לה לרדת ממעלותיה הרוחניים לארציות. לרדת מהיו"ד לה"א, אין זו תוספת אלא שינוי מהותי. שמתבטא בהחלפת היו"ד לה"א.

ברם, אצל שרה, מבחינה אישית המצב החדש מהווה ירידה בדרגה. אבל אומר הקב"ה, הרי היא אשה, וזה תפקידה לסייע לאיש לבנות את ביתו. ה"שרי" הוא תואר זמני. שמה האמיתי, הקבוע, התכליתי, הוא שרה. "כי שרה שמה". אין זה שם חדש אלא שמה האמיתי מאז ומעולם, אלא שמעתה יצא מן הכח אל הפועל.

עכשיו יובן על מה התרעמה היו"ד, שהרי בה התגלמה מעלתה הרוחנית של שרה, ונטילתה מהווה פגם ברוחניות, ירידה והשפלה. על זה התרעמה.

אמר לה הקב"ה, אני משיבך לגדולתך ביהושע. עד עתה שמו הושע. הה"א בראש שמו. כח הישועה הגנוז בשמו מכח ההתעוררות דלתא, העולם הזה. מכאן ואילך בהנתן היו"ד בראש שמו שמשמעותו י-ה יושיעך, הישועה מכח התעוררות דלעילא, ישועה המאחדת את הכח האלקי עם כחו של יהושע, בזה חזרה היו"ד למעלתה הראשונית כמו שהיתה בשרה טרם הנטלה ממנה. בזה באה על תיקונה.

R. Hirsch.

V. 15. She was afraid that she had offended the guest by laughing. לא כי צחקת. You need not deny it, but rather you are not to forget that you did laugh.

ואי לא מסתפינא, הייתי אומר לפי זה בביאור הפסוק (י"ח, ט') ויאמרו לו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל. שהמלאכים חפשו את עקרת הבית שצריכה היתה להמצא ליד אברהם לסייעו בהכנסת האורחים. איה שרה אשתך. "איה", פי' הרי היו"ד נתחלפה בה"א, כבר נקרא שמה שרה, אם כן היכן היא? ויאמר "הנה באהל". האוהל הוא אוהל התורה (כנאמר אצל יעקב "יושב אהלים"). מכיון שיצחק עדיין לא נולד ועדיין לא נתבשרה שרה שעתיד יצחק להוולד ממנה, עדיין עסוקה היתה כל היום בקדושה ובעסק התורה, בגילוי רוח הקודש. זה שנאמר... "האהלה שרה אמו" ואמרו חז"ל שהיו בו ג' דברים אלו: ענו, נר דולק מערב שבת עד ערב שבת וברכה בעיסה. כלם כנגד אהל מועד משכן ה', הענו שהיה על המשכן, הנר המערבי שבמנורה שדלק מערב עד ערב וברכה בעיסה כנגד הנס שנעשה בלחם הפנים, היותו תמיד "לחם חם" כביום הנתנו!

בזה יובן מדוע התפקיד היחיד שהוטל על שרה בהכנסת האורחים היה "לושי ועשי עוגות". כי זה היה כחה להשרות ברכה בעיסה, על ידי הפרשת חלה שדינו דווקא באשה, כמו שאמרו חז"ל (תנחומא נח, א): היא קלקלה חלתו של עולם לכן עליה להפריש חלה לתקן חטאה.

לכן הקפיד לומר "לושי", דהיינו עשיית העיסה, שהיא המחייבת בחלה. את זה הטיל על שרה. אבל שאר הדברים עשה בעצמו או על ידי שליח אחר, כי שרה היתה "באוהל" עסוקה בעולמות עליונים, בהשגת מעלות הנבואה.

בזה גם יובן מדוע היו"ד שגמרה תפקידה אצל שרה נמסרה ליהושע. שהרי עליו נאמר... לא ימיש מתוך האוהל, עברה היו"ד מאוהל שרה לאוהל התורה אותו העמיד יהושע, בהיות היו"ד על שמו שוב לא ימיש מתוך האוהל.

10. והצחק שרה וגו'. היפלא מה' דבר וגו'.

(יח, יב-ד). וקשה איך יתכן שהצדקת שרה אמנו היתה צוחקת בקרבה ואמרה אחרי בלותי וכו', אחרי שהמלאך בא בשליחות מאת ה' והבטיח לה שתלד.

ותירץ על דרך זה, כשהצדיק מברך לאיזה איש, צריך להשגיח שלא יעמוד שם כשעת הברכה אדם רע, פן יזיק בעין הרע הרבים חס ושלום, ואפילו אם הברכה באה על ידי מלאך גם כן צריכים להישמר מאדם רע פן יעכב ח"ו הברכה, זולת כשהברכה באה מהקב"ה בעצמו ולא ע"י שליח, אז אין שום בן אדם יכול להזיק.

וכאן כשהמלאך היה מבשר לאברהם הבשורה "והנה בן לשרה אשתך", נאמר "ושרה שומעת פתח האוהל והוא אחריו", ופירש התרגום יונתן "וישמעאל קאי בתריה וציית מה דאמר מלאכא", ועל ידי זה היתה שרה אמנו יראה, כיון שישמעאל עומד אחורי הפתח ושומע מה שהמלאך מבשר בבשורת בן, ויראה פן ח"ו יתן עין הרע ולא תתקיים ההבטחה, על כן נאמר "וצחק שרה בקרבה", דהיינו בקרבה היתה שמחה מאד, כי היתה מאמנת מה שהיה המלאך מבשר לה, אך "לאמר" - כפיה היתה אומרת - "אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן", רק אך לפנים בפני ישמעאל, כדי שלא יתן עין הרע על כן אמרה אחרי בלותי וכו', כדי שהיא נראה לישמעאל שאינה מאמנת.

"ויאמר ה' אל אברם למה זה צחקת שרה" וגו', מפני שלא היה לה לחוש בפני ישמעאל כלל, כי בשלמה אילו היתה הבשורה רק ע"י מלאך יש מקום לחוש.

Then [one] of them informed him, "I will surely return to you ... and Sarah will have a son, ... and Sarah heard."^{110b} ולא ידעה כי מלאכי עליון הם - but she did not know that these ["men"] were angels of the Supreme One. נענן באשת מנוח - This is similar to what occurred in the incident of Noah's wife (Judges Chap. 13); she also saw an angel and thought it was a man.^{110b} ואולי לא - It is also possible that perhaps [Sarah] did not see them at all.¹¹¹

[If, as Ramban has asserted, Sarah was unaware that these men spoke the word of God, why was He displeased with her for her reaction? Ramban explains:]

כמו: "יורשב בשמים וישחק ה' וילעג למך" - She laughed to herself, out of ridicule, for the implication of the verse here is similar to that of the verse, "He Who sits in heaven will laugh; Hashem will ridicule them" (Psalms 2:4). כי השחק לשמחה היא כמה - For the laughter of joy is described as "laughter with the mouth," as in, "Then our mouth will be filled with laughter" (ibid. 126:2). But the descriptive phrase "laughter of the heart"¹¹² is never said regarding laughter of joy. ותקדוש ברוך הוא האשים - Nevertheless, the Holy One, Blessed is He, complained about her to Abraham, asking why the matter seemed so impossible to her; לא ידע היה הדבר נמנע בעיניה - for it would have been fitting for her to believe the prediction, or to say, "Amen, may God do so!"¹¹⁴

Sforino explains that Sarah thought that the angel's words were only a blessing, not a prophecy. Sarah laughed because she thought that she and Avraham were too old to have children and because she considered such rejuvenation akin to the revival of the dead, something a prophet's blessing cannot achieve.

If Sarah were merely mistaken in thinking that the angel's words were a berachah and not prophetic, why did Hashem criticize her by saying, "Is anything beyond Hashem?" In fact, she had not questioned Hashem's ability.

Chazal (Shemos Rabbah 1:1) teach that Sarah was greater in prophecy than Avraham. Being such a great prophetess, she had the capacity to know that the words she was now hearing were indeed prophetic. Why then did she fail to do so? Because her faith was lacking. For her to have children was as "impossible" as it would be to resurrect the dead. To Hashem, however, reviving the dead is no harder than anything else, and one who completely believes in Hashem's ability lives with this conviction. Hashem criticized Sarah, saying, "Is there anything beyond Hashem?" because if Sarah had completely believed in the

possibility of her rejuvenation, she would have perceived her guest's words as prophetic, not simply as a berachah.

Many of our own mistakes stem from imperfect emunah. Indeed, if we fully believed that nothing is beyond Hashem, our outlook and decisions would certainly change.

למדים אנו מכאן יסוד גדול. הנה נצייר בעצמנו איך שאיש עני בא לביתנו, ובעלת הבית, אשה זקנה באה בימים וחשוכות בנים נותנת לו נדבה, והאביון הזה, מרוב רגשי תודותיו על החסד שעשתה עמו, מברך אותה בין כל יתר הדברים, שלשנה הבאה תזכה לבנים, והנה האשה ההיא יודעת בעצמה שכבר עברו עליה עשרות שנים שחדל ממנה גם כל האורח של נשים, ובמהלך טבעי כבר אי אפשר ממש שעוד תלד בנים, בעת בלוותה וזקנותה, והנה אם האשה הזאת לא תשיב לברכת זה האביון: אמן כן יעשה ה', הנה משפטה חרוץ כפופת ואינה מאמנת בביכולת ה', וכבר הקפיד עליה ה', והאשימה בזה לאברהם לאמר היפלא מה? כי הרי לא ענתה אמן? ואמנם משפטי ה' אמת, כי הרי לולא היתה זקנה, לולא כבר חדל ממנה אורח נשים, הלא באמת תיכף היו עולות על דעתה מחשבות ותקוות כי יקיים ה' את ברכת זה העובר דרך, אלא שאחרי שכבר "חדל", הנה כבר חדלה מלקוות ולהתפלל על זה. הנה אם יש איזה חילוק בין מצב של "חדל" למצב של "לא חדל", זוהי השענה היותר גדולה על אדם. "היפלא מה? דבר היינו", וכי שום דבר מופלא ומופחד ומכוסה? אצל המאמין השלם אסור להיתר חילוק כלשהו באיזה מצבים שהוא. זוהי תכלית האמונה. מה נורא הדבר.

ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי כלתי היתה לי עדנה ואדני זקן ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקת שרה וגו' היפלא מה? דבר (יח, יב"ד). הנה נאשמה הצדקת הזאת בחוסר אמונה, וחם לאמנו שרה בכזאת? וכבר האריך בזה הרמב"ן ז"ל. כתב רבינו יונה ז"ל (שע"ת ג, קמג). "היצורים כולם נבראו לכבוד השי"ת שנאמר (ישעיה מג, ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו אף

[Ramban now addresses another difficulty: Abraham had already been informed that Sarah would bear him a son (see above, 17:15-21). It is clear here, however, that Sarah was unaware of this. Ramban now explains why this was so:]

It is appropriate for us to add that Abraham did not reveal to [Sarah] what had been told to him earlier, "Nevertheless, your wife Sarah will bear you a son" (above, 17:19). אולי המתיין עד שלוח השם אליה הכשרה. - And why did he not tell her? Perhaps he waited until God would send her the good tidings Himself on a later day.¹¹⁸ כי לא ידע היה הדבר נמנע בעיניה - for he knew that [this would happen], "for the Lord Hashem/ELOHIM does not do anything unless He has revealed His secret to His servants, the prophets" (Amos 3:7; see Sanhedrin 89b). Alternatively: Because of his great enthusiasm for fulfilling God's commandments he was preoccupied with his circumcision and the circumcision of the many people in his household, he sat himself at the entrance of the tent, and immediately afterwards, in his weakness, he sat himself at the entrance of the tent, and the angels came before he could tell [Sarah] anything.

לכבר ביארנו לעיל (פרק י"ז פסוק י"ז), החילוק בין צחוקו של אברהם לצחוקה של שרה, עוד שמעתי לחלף בשם הגר"צ ידלר זצ"ל, דאצל אברהם נאמו ויצחק אברהם בלבו, וצחוק בלב מורה על שמחה, משא"כ שרה צחקה בקרבה והוא ענין של פליאה וחלול!

לכבר עמדו המפרשים, בביאור המשא ומתן בין הקב"ה לשרה. וביותר, דשרה הלא אמרה זאת לאברהם בשעה שדיבר עמו הקב"ה היודע ובוחן לבות, והרי אין נסתור ממנו ואין אמרה דלא צחקה.

ואמר הגר"ד זצ"ל לבאר, דשרה באמת לא ידעה כי צחקה, כי היה זה צחוק בתוך תוכה, וכמו שתירגם זאת בתרגום אונקלוס לעיל (בפסוק י"ב), וחיכת שרה במערה למימר וכו', והיינו, דהיה זה צחוק פנימי ולא צחוק חיצוני כמבואר, ובצחוק פנימי שייך שהאדם לא יבחין בו, ואילו בצחוק חיצוני הוא דבר הנראה לעין וניכר לכל, ולכן לא שייך לומר שאינו מבחין בו.

164 אותו צחוק שצחקה שרה, כאשר שמעה מהמלאכים כי עתידה היא להוליד בן - בודאי יש בו כדי ללמד על ההפתעה הרבה בה התקבלו אצלה הדברים. הפתעה זו - לכאורה טעונה ביאור, שהרי הקב"ה כבר הבטיח לאברהם ימים מספר לפני כן - כי יהיה לו בן משרה, שכך נאמר בפסוק (לעיל י"ז, ט"ז): "וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן!"

על כרחנו, עלינו להניח כי אברהם לא גילה לשרה מאומה על ההבטחה שקיבל, ולפיכך התקבלו אצלה דברי המלאכים כהפתעה מוחלטת. אלא שגם הסבר זה, תמוה ביותר: מדוע לא יספר אברהם לשרה אשתו על הברכה הנפלאה לה וזכתה? מדוע לא ישמח את אשתו הזקנה בידיעה כי עתידה היא לחבוק בן משלה?

166 אכן לכאורה התשובה היא, כי הקב"ה אמנם לא הזהיר את אברהם שלא לגלות לשרה מאומה אודות ההבטחה האלוקית שקיבל, אולם הוא גם לא אמר לו להגיד לה דבר!

מעתה, הבין אברהם שאסור לו לגלות את נבואתו - מבלי שנצטווה על כך מפורשות, ובמקום בו אסור לגלות דבר מה - הרי שהאיסור הזה כולל גם את האשה, למרות הרצון הטבעי לשתף אותה ולשמח אותה בבשורה נפלאה! חרף ההתרגשות העצומה שבודאי אחזה באברהם לשמע הבטחתו של הקב"ה - הוא נמנע מלומר לשרה אשתו מאומה אודות הבטחה זו!

ואף אנו, עלינו ללמוד מוסר ולהפנים את הלקח: במקום בו נאסר עלינו לגלות דבר מה - הרי שהאיסור כולל גם את האשה, יחסי האמון ההדדי שבין בעל לאשתו - אמנם מחייבים את שני בני הזוג שלא להסתיר מאומה איש מפני רעהו, אולם מחויבות זו אינה עומדת במקום בו גילוי של פרט כזה או אחר אסורה מסיבה כלשהי, תהא הסיבה אשר תהא...

עשיתי". ולהלן (שם קמח) "כי הדבר ידוע אשר מדרכי קידוש השי"ת להודיע בכל מבטא שפתיים וכל אשר ירמוז עינים ובכל הנהגה ופועל ידים". מעולם לא עמדנו על עומק דבריו, בהגדרתו את דרכי קידוש השי"ת, כי כל סוד ענינו הוא — "להודיע"; הכל יהיה בתכלית הבהרה; כולו יאמר כבוד! אין להתראות אף תנועה כל שהיא שלא תפרא את שם ה', — "בכל מבטא שפתיים ובכל אשר ירמוז עינים ובכל הנהגה ופועל ידים". כי אחרי שמראשית בריאתו עד תכלית עשייתו כל מציאותו הוא אך ורק מציאות של קריאת שם ה', מציאות של גילוי כבודו ית' בתכלית הפרסום, ואם יחסר שמץ מה מן הפרסום והגילוי, הנה חסר הוא בעיקר מציאותו, כי לא שלם המציאות עד תכלית הבהרה שמו ית'.

בוה נבין עכשיו את הענין של "מיחוי", אשר מצינו הרבה פעמים בחז"ל: "מיחוי כאפיקורא" (סנהדרין ק), "מיחוי כינהרא" (ברכות יז), "מיחוי כרעבתנותא" (שם לט). כן אמרו שם בברכות: "ר"ז הוה בצע אכולא שירותא א"ל והא קא מתחוי כרעבתנותא, — אדם הובצע פרוסת פת גדולה נאמר עליו כי מתחוי כרעבתנותא, והנה אין זה דוקא כשעשה בפני רבים, כי אף הוישב בחדרי חדרים עבירה היא בידו, ומהו שם העבירה הלזו? מהו זה כל הענין של "מיחוי"? ולפי האמור יבואר הענין באור בהיר, — כל כך הוא סוד הדבר כי מדרכי קידוש השי"ת הכרח הוא שהיה בתכלית הבהרה, "בכל מבטא שפתיים ובכל אשר ירמוז עינים", כל-כולו של האדם מוכרח להורות תמיד כבודו ית'ש, לבל תיראה ממנו שום תנועה כל שהיא אשר יורה ההיפך חלילה. עד כדי כך שאף "מיחוי" לחוד, תנועה קלה אשר עלולה להתפרש ההיפך, כבר פגם גדול הוא בו, "מיחוי" בלבד — עבירה גדולה היא, כי בפרהסיא כבר לא מיתראה כבודו ית'ש, אלא ההיפך חלילה! וכבר חסר בעצם מציאותו, — מציאות של קריאת שם ה', מציאות של גילוי ופרסום.

לפי זה באנו להערה נוראה בענין האמונה, שגם במדת האמונה יש ענין של "מיחוי כאי-אמונה". חלילה לשרה אמנו הצדקת בחוסר אמונה. וכבר ביאר הרמב"ן כל הענין: "כי המלאכים האלה הנראים כאנשים באו אל אברהם והוא הכיר בחכמתו בהם וכו' ושרה שומעת ולא ידעה כי מלאכי עליון הם וכו' ותצחק שרה בקרבה וכו' והקב"ה האשים אותה לאברהם למה היה הדבר נמנע בעיניה וראוי לה שתאמין או שתאמר אמן כן יעשה ה' וכו' וראוי שנאמר עוד כי אברהם לא גלה לה אותו הנאמר לו מתחילה אבל שרה אשתך יולדת לך בן אולי המתין וכו'". הנה איזה תביעה היתה כאן לשרה? נצייר בעצמנו: לזוג זקנים מחוסרי-בנים באים ג' אביזנים, הולכי דרך, והזקנים הללו מכניסים אורחיהם כרגיל, ובהפרדם מהם מברכים אותם האורחים ואומרים להם: למועד הזה לשנה הבאה את חובקת בן. הנה הזקנה הזאת אשר כבר התאישה זה מימים רבים מלידל בן, והנה עליה תהיה טענה מדוע לא אמרה כן יעשה ה'?! האם כזה נקרא חוסר-אמונה? לו ידעה שרה כי בשם ה' הם מדברים, הלא נדאי אין ספק כי היתה מאמינה באין כל פקפוק כלל וכלל, אבל עכשיו שלא ידעה מכלום, הזכירה בקרבה את חוקי הטבע: "אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן".

הנה כל התביעה היתה רק על הזכירה בענין הטבע, ומה אמנם היה לה לחשוב, האם היה לה לדלג לגמרי את כל מהלכי הטבע? הוא אשר אמרנו כי התביעה היתה על אנוה "מיחוי של אי-אמונה" שהיה כאן. כי הלא סוד האמונה הוא: "אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם", כלומר: "משנברא" הוא אותו מצב בדיק כאשר "עד שלא נברא", כשם שעד שלא נברא העולם לא היה מאומה מלבדו ית', כך ממש הוא גם לאחר שנברא, שגם עתה אין כל מאומה, גם מה שאנו קוראים "בריאה" — באמת איננה כלל בנמצא, ובסוד אמונה זו הרי אין מקום כלל ל"אחרי בלותי"; "לאדוני זקן", כי אין שום מציאות כלל וכלל בלעדיו ית', והיה לה לענוות אחריהם: אמן, כן יעשה ה' ובהחטיאה (מלשון חסרון) לאמר זה, וגם הזכירה בקרבה: "אחרי בלותי וגו' הרי יש כאן "מיחוי" כל שהוא, וגם "מיחוי" כזה, הנה זה מי יודע מה!

הנה לנו חידוש גדול, כי גם בענין האמונה, באמונת האדם בינו לבין בוראו יש ענין של "מיחוי", כי כמעט כן אמונתו צריכים להיות מציאות שלמה בתכלית הפרהסיא, ובהירות מוחלטת.

ביוסף הצדיק אמרו חז"ל (בר"ר פט, ג), אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו וכו', על ידי שאמר לשר המשקים "זכרתי והזכרתני" ניתוספו לו שתי שנים. האם יש איזו שהיא הוה-אימנא שיוסף אמנם בטח בשר המשקים? ברור שאין לפרש החסרון אלא במשמעות לשונית קלושה גרידא, ועבור זאת נענש כבר בעונש כה חמור, מתברר לנו מזה, שאינו יודעים כלל להעריך ענין של "מיחוי" באמונה, סוד הדבר הוא שהאמונה צריכה להיות שלמה כל כך עד שאפילו "מיחוי" כל שהוא אסור שיהא!

רוב בני אדם מאמינים מתוך רגש. זאת אומרת, הם מרגישים בנכונות הדברים, שהקב"ה ברא את העולם, שהוא נתן את התורה מן השמים ושהוא יביא את הגאולה. אולי באמת אין זה רגש אלא דמיון: הם מדמים, נדמה להם כאילו הם מרגישים בכל זה. מעטים הם בני האדם אשר אמונתם מבוססת בשכל.

ההבדל ביניהם הוא רב. אמונה רגשית — או דמיונית — אין בטחון שתעמוד לאדם בשעת נסיון. בציור: אם משום מה הרגש של אדם יוצא מכלל פעולה, אז הוא נבהל מאבדן אמונתו ויהיה שבור לגמרי. אמונה המעוגנת היטב גם בשכל היא יציבה וקיימת.

יש לנו עוד לדעת, כי להרגשה אמיתית, לא דמיונית, יכולים להגיע רק על ידי השכל; מה שנתברר בשכל יכול להתאמת בלב. מה שלא נתברר בשכל — יש לחשוש כי מה שנדמה לאדם כי הוא מאמין ברגש אין זה אלא דמיון בעלמא. על דרך זה כתב רמח"ל זללה"ה בספרו "חוקר ומקובל", כי כל חכמת הקבלה מיוסדת על פסוק "וידעת היום והשבות אל לבבך" כו', כי הקבלה מגלה מהלך בעניני אמונה, וענין שאדם עומד על המהלך שלו מתישב היטב על הלב. איננו צריכים לעסוק בקבלה כדי למצוא מהלך באמונה. כאמור, נוכל למצוא מהלך גם בשכל הפשוט. אבל מדברי רמח"ל אנו לומדים, כי כשיש לאדם מהלך, הענין יכול להתישב על לבו, ומכלל הן אתה שומע לאו.

23 אם אדם בונה אמונתו בשכל ורגש גם יחד, הוא יכול להגיע לודאות באמונתו. אליהו אמר על הכרמל אל ישראל: "עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים! אם ה' אלקים — לכו אחרינו, ואם הבעל — לכו אחרינו!" (מלכים"א, יח, כא). איך אמר להם אליהו כזאת, "אם הבעל — לכו אחרינו"? בזה אליהו "לחץ אותם אל הקיר", כי האמונה צריכה להיות ברורה וודאית לגמרי; אין באמונה "אפשר" ו"אולי". אם פוזלים אל עבר הבעל — ינסו להידבק בעבודתו, אבל בודאות מוחלטת, ומה ברדאי ירתעו. אבל מחשבה נוראה זו תחייב אותם להידבק באמונת הבורא ית' ובעבודתו בודאות מוחלטת!

בפיוט "וכל מאמינים" לר"ה ויה"כ יש חרון: "וכל מאמינים שהוא היה הוה ויהיה, הודאי שמו כן תהילתו". בפירוש אחד על הפיוט כתוב כי "הודאי" הוא שם, גימטריא של שם הוי"ו ביה, ובשם זה עלה מרע"ה על הר סיני. הרי הוא ית' ודאך, "וכן תהילתו" — גם עבודתו צריכה להיות ודאית בהחלט. הן כשהקב"ה ודאי לגמרי אצל האדם, הוא מסוגל בודאות זאת לעלות על הר סיני לקבל תורה מן השמים!

נשתדל איפוא, בכל כחנו לעשות אמונתנו בבורא העולם, בנותן התורה ובגואלו החזק ודאית גמורה גם בשכל, ובוה היא תתישב אל הלב. ונרשום על הפנקס שלנו רשימה על "אמונת", בהיקף ובעומק עד כמה שידנו מגעת.

על דרך דרוש יכולים אנו לבאר, ששרה טענה ואמרה "לא צחקתי" - כאשר היא מוכיחה את דבריה באמרה "כי יראה"... כלומר: מאחר והינה "ראת שמים" - ברור שהיא לא היתה מעלה בדעתה לצחוק ולזלזל בהבטחתו של הקב"ה... הצחוק - כך טענה שרה - לא היתה אלא ביטוי של שמחה, ועל כך אין מקום לבוא בטענות כלפיה...

אולם הקב"ה השיב על טענתה והבהיר: "לא, כי צחקתי", כלומר: הקב"ה, חוקר כליות ולב, ידע כי הצחוק לא נבע משמחה - אלא מחסרון מסויים באמונה, ועל כך נתבעה שרה.

ומכאן עלינו ללמוד מוסר לעצמנו, ולהווכח לדעת עד היכן מגיעות נגיעותיו של אדם - בבחינת: 'אדם קרוב אצל עצמן'. שכן הלא, בודאי אין אנו חושדים בשרה אמנו שהוציאה מפיה מילה אחת שלא היתה אמת לאמיתה למיטב הבנתה! ובכל אופן, הנה לנו שדחה הקב"ה את טענתה, והבהיר כי לא כאשר אמרה! הכיצד נסביר זאת?

על כרחנו, עלינו לקבל כי שרה אמנו האמינה באמת ובתמים שלא יתכן לומר שצחקה מתוך זלזול חלילה, היא האמינה באמת ובתמים שיראת השמים שבליבה מספיק איתנה בכדי למנוע כל אפשרות לזלזול מעין זה, אולם היא לא הביאה בחשבון את הנגיעות - העלולות להטעות אותה ולגרום לה שלא לראות את העובדות באור אמיתי!

ואם בארזים נפלה שלהבת - מה יאמרו אזובי קיר? אם את ליבה של שרה אמנו הצדקנית, אשר אברהם אבינו טפל לה בנביאות, בבלבו הנגיעות - מה נאמר אנו? בודאי מחוייבים אנו לבדוק היטב כל מילה שאנו מוציאים מפיו, בכדי לוודא שאין בה אלא אמת לאמיתה, מבלי שישתרבב אליה שמץ שמץ של נגיעות!

that the laughter of Sarah Imeinu was identical to the laughter of Avraham Avinu at the end of the previous parshah. ויפל אברהם על פניו. And Avraham fell on his face and laughed, and he said, 'Shall a one hundred year old man sire, and will Sarah who is ninety years give birth?' (Bereishis 17:17). Just as Avraham Avinu's laughter was a pure rejoicing in the word of Hashem, Sarah's laughter was no different.

Nevertheless, Hashem, Who searches the heart of every man, saw something hidden within. Sarah Imeinu's laughter contained some very slight impurity, a tinge of the other kind of *tzchok*, the laughter of ridicule. The slightest trace of ridicule has the ability to take something of import and reduce it to nothing. This is the type of laughter that leads to *leitzanus*. The trace was so minute that Sarah Imeinu herself was unaware of it; she was only aware of the sense of gratitude and happiness, the *tzchok shel mitzvah*, that is filled only with kedushah.

A person full of ridicule has no Yiras Shamayim, fear of Heaven. This is the meaning of, וזו יהיה לך שמו - A *prideful sinner*, *scorner is his name* (Mishlei 21:24). Sarah Imeinu knew that she was full of Yiras Shamayim, and that there was no place for ridicule in her personality. Even a trace of *leitzanus* should have left its mark. Sarah's tent reflected her inner world of faith, and was filled with all the signs of Divine immanence: The cloud of glory hovered over her tent, her candle was permanently lit, and there was blessing in her bread. These three elements appeared also in the *heichal*, the chamber of the Beis HaMikdash. The menorah and the showbread were in place of Sarah's candle and bread, and the golden incense altar produced a cloud of glory. Thus, Sarah Imeinu felt that her Yiras Shamayim had not suffered, which it surely would have had there been the slightest flicker of ridicule mixed into her holy laughter. Therefore Sarah said, *lo tzachachi* - I did not laugh, *ki yare'ah* - because she was filled with Yiras Shamayim. In other words, *ki yare'ah* can be interpreted to mean that Sarah felt that her fear of God was whole, firm, and undiminished. Therefore, *lo tzachachi*, she was confident that she had not expressed even the faintest whisper of *leitzanus* or ridicule.

27 To this Avraham Avinu replied, "I do not understand either. But

that does not alter the fact that Hashem has spoken, and that there must surely have been some slight trace of *leitzanus* in your joyous laughter, though neither you nor I could sense it." Sarah was silent. She accepted the rebuke and put much time and thought into the nature of laughter. This caused her to become very sensitive to the nuances of laughter, to the point that she could recognize even a very slight deviation from the pure and unsullied *simchah shel mitzvah* expressed previously by Avraham Avinu.

Later, the Torah tells us, ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה - לאברהם מצחק. And Sarah saw the son of Hagar the Egyptian that she bore to Avraham, laughing (Bereishis 21:9). Yishmael's petty laughter at the age of fourteen did not escape her notice. She sensed something faintly malicious in that laugh, something that betrayed his latent tendency towards murder and avodah zarah. Yishmael's laugh was primarily one of *kovod*, honor and respect, a product of the outward refinement and decency that Yishmael had absorbed from Avraham Avinu. Yet his refinement was imperfect, a fact of which only Sarah was aware due to the great sensitivity that she had developed through her previous experience. This led Sarah Imeinu to say to Avraham, גרש - Drive out this handmaid and her son... (verse 10). Avraham could not discern any flaw in Yishmael, therefore the posuk states, וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו - And the matter regarding his son was very grievous in the eyes of Avraham, (verse 11). Hashem then appeared to Avraham and told him that Sarah Imeinu was right. כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה - Whatever she says to you, listen to her voice, (verse 12).

צחוקה של שרה למשמע הידיעה שהיא תלד בן נראה לכאורה מיותר ומדוע הייתה התורה צריכה לספר לנו ששרה מקטני אמונה הייתה ולפלא שהתורה האריכה בסיפור גנותה של שרה? הרי כל תיבה ותיבה בתורה קדושתה גדולה עד מאוד?
מסביר ה"חפץ חיים":

"מעשה אבות סימן לבנים" וכל מה שאירע לאבותינו אירע לנו. מאורע זה מרמז לנו על עקבתא דמשיחא, ובזמן שיתגלה כבוד ה' על ידי ביאת משיח צדקנו אז יעוררו את העם להכין עצמם לתורה אך גם אז ימצאו

אנשים קטני אמונה שלא ישמעו לקול המוכיחים ואז תהיה להקב"ה תרעומת עליהם ויאמר ה' "היפלא ממני דבר".

המון העם אינו מסתפק בכך שיום אחד תגיע הגאולה אלא שיש עוד למרגיעים עצמם בכך זמן עד שתבוא. כל שאלתם היא מתי תהיה הגאולה ועל כן בנתיים כל אחד יעשה כרצונו וכראות נפשו והם אינם יודעים את הכתוב במלאכי "ופתאום יבוא אל היכלן האדון אשר אתם מבקשים". הצרה היא שאין אנו מכינים עצמנו לקבלתו. שרה לא נענשה על שלא האמינה לדבר המלאך. צדקותה עמדה לה.

אבל אנחנו, שאין לנו כל כך צדקות ואין אנו מלאים מצוות כרימון שאנו יכולים להישען עליהם, מי יודע עד כמה ח"ו תגדל מידת הדין עלינו על שלא הייתה האמונה בביאת המשיח אמונה שלמה באמת.

על כן מעשיה של שרה באו ללמד אותנו שאנו לא נצחק, שאנו לא נכחש. האמונה בביאת המשיח צריכה לבוא לידי ביטוי במעשים להורות להקב"ה שאנו באמת ובתמים מאמינים, ואכן אנו מתכוונים כדאי לקבלת פני משיח צדקנו. אך כל אחד יבדוק את עצמו האם הוא מוכן, האם הוא ראוי, ומה ההכנות שהוא עשה לקבלתו. יתבונן כל אדם לרגע ויעשה חשבון נפש עם עצמו ויבדוק אילו הכנות מיוחדות הוא עושה לכבודו.

מסופר על החפץ חיים שהיה מכין מידי ערב בגדים מיוחדים ליד מטתו. כדי שמיד עם התגלותו של מלך המשיח יוכל ללבושם מיד ולא לחפש אחריהם.

לקבלת פני משיח צדקנו יש להתכונן, הרי הוא יבוא בפתע-פתאום. על כן שומה על כל אחד מאיתנו להוכיח שאכן הוא מתכוון לביאת הגאולה והדברים צריכים לבוא לידי ביטוי בהכנות ובמעשים.

28 - With Heart Full of Faith -

is how God "creates wind." Words can also destroy and shatter, even though they are just air.

Even in this world, the power of speech is far greater than it would appear to us. We understand, of course, that if we say something bad about another person he may lose his job. That is certainly destructive enough. But there is also a destructive side to speech that defies rational explanation. I will give just one example here.

R' Shlomo Wolbe once gave an exceptionally powerful talk to a group of his students in Jerusalem. Afterwards, one of the students came forward. "Thank you, *rebbe*," he said, his eyes wide with reverence and admiration. "This was such a powerful talk. It is so clear that it is the truth that no one could possibly refute it."

"Do you really think no one can refute it?" said R' Wolbe. "I can refute it. And it won't take much, either. Listen: Ha, ha, ha. One word of mockery can counteract one hundred *tochachos*, rebukes."

It is true. A speaker can build up an argument so solid and airtight that he cannot conceive how anyone in his audience will fail to be convinced by the overwhelming logic. And then someone gets up and makes a joke, and the argument loses its entire effect. The precise translation for *tochachah* is "rebuke through the demonstration of the truth." A person may present one hundred logical proofs for the truth, but one word of mockery makes a mockery of it all. How can such a thing be? It is just one example of the awesome power God infused in speech. It cannot be explained rationally.

It is important to understand the great danger of ridicule. *Leitzanus* is the path to every immoral act. Normally, a person is ashamed to do something wrong. There are things that no self-respecting person would ever do, since he would be too embarrassed. But Chazal say (*Pirkei Avos* 3: 13 *Shemos Rabbah* 30:21), "שחוק וקלות ראש מרגילין את" - "Ridicule and frivolity accustom a person to immorality." If everything is a joke, the gravity of sin fades away, natural barriers disappear and people do as they please.

HaKadosh Baruch Hu created an entire universe from nothing-

ness, *yesh me'ayin*. A *letz*, a scoffer, uses ridicule to make nothing from something. No idea, no person, is too sacred to trample upon. This is why a *letz* cannot be a *Yarei Shamayim*. To have fear of Heaven means to recognize the importance of HaKadosh Baruch Hu and the meaningfulness of His creation. The scoffer sees none of this.

Fun, ridicule, and joking are at the center of the society in which we live. We must be aware of this, so that we never lose sight of the need to cleanse ourselves of this abominable trait. Just as we speak of going out of the exile, of freeing ourselves from the authority of those who would destroy us, we must also free ourselves from our bondage to secular ideas and behavior. This is how we remove the *golus*, the exile, from ourselves. Until we do this, no matter where we find ourselves, even in Eretz Yisroel, we carry the *golus* with us.

כל הענין נכתב להורות לדורות הבאים גדול
כח התשובה, שע"י שאדם עושה תשובה

34

הא"ת והא"ת
הא"ת והא"ת
הא"ת והא"ת

33

יש צינולו לחסוך את החטא כמו שמעולם לא נעשה, ולא עוד אלא שצינולו לעשות תשובה מאהבה ולהפוך את החטא לזכות, והיה מזה תוצאה לטובה. והאמת הוא כי יש כאן לימוד שלא יבוא האדם לידי יאוש בראותו את מצבו ברוחניות, וצוידעו עד כמה הוא עשה שלא כהוגן, כי לעולם לא ימנע ממנו דרכי התשובה, וכמו שפירש הבית ישראל ז"ע (תשע"ו ד"ה ואברהם) מה דכתיב (י"ב) אחרי בלותי היתה לי עדנה, היינו כי האדם אחר שזא לידי ימי הזקנה וחושב כי אין לו עוד מקום לתקן מה שעיוות כבר בימי הנעורים, שידע כי אחרי בלותי - אפילו לאחר שזילה הימים יש לו עדיין הכח לתקן ולחזור לימי הנעורים, היתה לי עדנה - יש לו הכח לבוא לידי תצאח בשר, כי על האדם לדעת שהיפלא מה' דבר, וממילא לעולם בידו לתקן את העבר ולקבל על העמיד.

356

יש לו חיות למעלה מסדר הטבע, כי הרי כל התהוות כלל ישראל בלדת יצחק היה על פי נם, וזה להורות כי אין מקום להיחלש אפילו במצב הכי גרוע, כי היפלא מה' דבר. וזו היא כונת הכתיב (ישעיה נ"א) הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה מחוללכם כי אחד קראתיו ואברהם ואשרה, היינו כי כל החקוקה שיש

בתיב (י"ב) ותכחש שרה לאמר לא נחמתי כי יראה ויאמר לא כי נחמתי, ותמהו המפרשים הלא שרה אמנו שהיתה גדולה צנועה מאברהם אבינו ע"ה האין שייך לומר שהכחישה מה שנחמתי. השפת אמת (תרי"ג ד"ה נפסק) מבאר ששרה אמנו עשתה תשובה, ועל ידי תשובה הרי נעקר החטא לגמרי וכאילו לא היה, ושפיר אמרה שלא נחמתי. וזהו כונת הכתיב כי יראה, היינו כי עשתה תשובה מיראה, וזה כח התשובה לעקור החטא. אבל נאמר לה שאין הרצון בתשובה מיראה, רק שמהיה תשובה מאהבה, שע"י התשובה מאהבה הרי מעשה העצירה בא לידי מיקומו ויש לו מקום בהצריאה, כמו שאמרו חז"ל (יומא פ"ג) שנהפך החטא לזכות. וזה כונת הפסוק לא כי נחמתי, פירוש שרונים ממנה שיהיה נחוק, היינו שהנחוק יבוא לידי מיקומו ויהפך לנחוק טוב ע"י דרגת אברהם אבינו שהוא תשובה מאהבה. ומתשובה זאת יכול לבוא יצחק שנקרא על שם הנחוק, כדכתיב (פ"א) נחוק עשה לי אלקים.

ובן איתא בקונטרס דגרי סופרים מהרה"ק ר"ל הכהן ז"ע (זאת ע"ה) כי לכן היתה כל התהוות בני ישראל בצופן נם, שנולד יצחק כשאברהם בן מאה ושרה בת תשעים, לידע כי ישראל אינו חי על פי כללים של דרכי הטבע,

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. פירש"י לאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם הוליד את יצחק. וצ"ב מה ענין הודעה זו לכאן אחר שכבר ידוע הדבר מפרשיות הקודמות שאחר שנקרא אברהם הוליד את יצחק. עוד פירש"י שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה לכך צר הקב"ה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם. ולכאן תמוה ה"א ה"ו ליצני הדור יכולים לומר כן מאחר שהיה בזה נס מופלא ששרה בת תשעים שנה תלד.

שמו אברהם ומצאת את לבנו נאמן לפניך (שהוסיף לו הקב"ה ה"א של כח ההולדה ונעשה בריה חדשה ובה נתתה אברהם אבינו למין חדש של "נאמן לפניך" שהיא ענין האמונה, ומאז והלאה עוברת האמונה בירושה לורעו של אברהם, והאמונה טובעה בהם)

בתולדה, כי ישראל מאמינים בני מאמינים, וכמו שמצינו בבעלי חיים שיש בהם ידיעות בתולדה אף בלא מי שילמדם, כמו הדבורה שיודעת לעשות כוורת באמנות נפלאה, והשממית שיודעת מעשה רשת באומנות, כך האמונה מורשת בלבבות ישראל בתולדה.

והנה ענין האמונה הוא להאמין אפי' בדברים שאינם מובנים בשכל, וזהו היפך קליפת יו"ם מה שהשריש אריסטו ואשר כל הפילוסופים אווחים כשיטה זו עד היום הזה שאין להאמין רק מה שיכולים להוכיח בבירור.

31

והנה מובא (במהליל יעקב ערך פלשתיים) שהפלשתים הם קליפת הליצנות כך הביא בשם הרה"ק ר"מ רימאנובער זצ"ל. והביא סמך לזה מדרח"ל (מס' ע"ז יט.) שדרשו מזמור אשרי האיש על אברהם אבינו. ואמרו שם על מ"ש ובמושב לצים לא ישב, שלא ישב במושב פלשתים מפני שליצינים היו כמ"ש שמשון שאמרו הפלשתים יבוא שמשון וישחק לפנינו ע"כ.

והליצנות הוא היפוך האמונה כי האמונה היא להאמין במה שנגד השכל כנזכר. ואילו הליצנות יסודה להבחיז בשכל, ואפי' מה שניתן להבין בסברת השכל באת הליצנות ומבטלת אותה. וכ"כ בס' צדקת הצדיק (אות ג"ט) כמו ששורש כל דבר טוב הוא האמונה שבו פתחה התורה אנכי ה' וגו', כך שורש כל דבר רע הוא ליצנות שהוא היפך האמונה שהוא מתלוצץ מכל דבר, וזה טעם ראשית גוים עמלק כמ"ש במד' עה"פ לץ תכה זה עמלק ופתי יערים זה יתרו, דפתי הוא המאמין בכל כמ"ש פתי יאמין לכל דבר. וכו' עיי"ש.

פירושה נאמנות מה שקורים "געטריות" (כך פי' הרה"ק מקאצק), וע"כ האיש והאשה הנאמנים בבריתם ואינם משקרים זה בזה, יש להם זרע כשר הנקרא זרע אמת, כי אמת הוא מלשון אמונה, כמ"ש אמת ואמונה. ואמרו בזה"ק, איתר אמת ואיתר אמונה, וההיפוך בפלשתים הליצנים המלעיגים על האמונה, אין בהם נאמנות וזרע מזמרים הנקראים זרע שקר, וכמו שהביא רש"י בפ' נח עה"פ ואת פתרים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלשתים, שהיו מחליפים משכב נשותיהם אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים, וגם ברמב"ן כתב בפרשתנו שלא היו נאמנים בבריתם שכתרו עם אברהם אבינו כמה שגרשו ליצחק. ומאחר שאין בהם נאמנות וזרעם מזמרים לכן הם אומרים מאבימלך נתעברה שרה כי כל הפוסל בממונו פוסל, ובכה ליצנותם הטילו דופי ממזרות ביצחק.

32

והנה ע"י שנלקחה שרה לאבימלך הוציאה אז משם נצוצות הקדושה מתוך קליפת הליצנות, כי כן הדרך שכשיורד הצדיק למקום מטונף מעלה משם נצוצות קדושה, ובפלשתים היו נצוצות של צחוק קדושה, והוציאה שרה נצוצות אלה משם, וע"כ תיכף אח"כ נתקיים וה' פקד את שרה וגו' ותאמר צחוק עשה לי אלקים כל השומע יצחק לי, כי זכתה בצחוק של קדושה, וכמ"ש אם ללצים הוא יליץ, שהקב"ה מתלוצץ מן הלצים ומוציא מהם נצח"ק, וע"ז נאמר יושב בשמים ישחק ה' ילעג למון.

But there is one exception, one Name that actually uses a physical metaphor to describe God. We refer to Him as *Tzur*, the Rock. Why do we do this? Why do we use a Name that reflects such a confining, physical, material, inanimate object as a rock?

In the highest moments of our prayers, when we come to the connection between Krias Shema and the Shemoneh Esrei, we say, "*Tzur Yisrael, kumah. Rock of Israel, arise!*" Why do we call on the metaphor of God as a rock at this critical juncture of the prayers?

When we reach the Modim prayer in the Shemoneh Esrei, we acknowledge that we are totally dependent on Him, that He holds our lives in His hands, that He is the custodian of our souls, that He performs miracles for us every day, that He performs good and wondrous deeds for us at all times, morning, noon and night. And we begin by saying, "Our Rock, the Rock of our lives!" Again, we use this metaphor of a rock.

39

Nothing gives a person a sense of security like standing behind a large rock, and what is a mountain if not an immense rock? When a person gazes upon a mountain, he thinks about security and stability. He feels he is on sure ground. That is how the human mind works. Therefore, when we want to focus on the concept of God as the ultimate source of security, we refer to Him

as our Rock. He is the Rock Who protected us from danger throughout our history. He is the Rock that safeguards our lives and souls every single day, morning, noon and night.

I was once walking in Switzerland with R' Moshe Soloveitchik. We were talking about the mountains, and the conversation turned to King David's question and answer. "I lift my eyes to the mountains, from where will my help arrive? My help is from God, the Maker of heaven and earth." The sequence of the verses had always puzzled me. The speaker of these lines is obviously King David himself. But what about the next lines? "He will not allow your feet to falter, your Guardian will not slumber. Behold, He will not slumber nor sleep, the Guardian of Israel." Who is the speaker of these lines?

The speaker of these lines, R' Moshe told me, is the entire world. Once a person reaches the realization that his "help is from God, the Maker of heaven and earth," the entire world calls out to him, "He will not let your feet lead you to ruin." The mountains set his thought processes in motion, but once he recognizes that his security comes only from God, he sees signs of it everywhere.

During times such as these, when the world wobbles with insecurity, we must turn for reassurance to our Rock, the source of true security. We know what we have to do. We have to raise the level of our prayers and Torah study. We have to strengthen our faith and trust in Him. We have to treat each other with kindness and consideration. If we do all these things, we have no need to become nervous and depressed. We can rely on our Rock, *Maoz Tzur yisheinu, to protect us from danger, as He has always done.*

לזני ישראל היא בזה שמצט אל שורשו ורואה כי משרה אמונו שרשו, שעל פי סדר הטבע לא היה שייך אצלה לידה כלל, מזה בא כל התקוה שיש לכל אדם ביכולתו לשנות דרכו לטוב. וי"ל שזו כונת סיום הפסוק כי אחד קראתיו, כי יש חילוק בין ראשון לאחר, כי ראשון הוא הראשון מהבאים אחריו, אבל אחד אין לו שום שייכות לשני, ואברהם היה רק בצמיחה אחד, שעל פי הטבע לא היה ביכולת שיהיה ריבוי הדורות דור שני אחריו. ואעפ"כ ואברהם ואברהם.

ויש להוסיף שאעפ"י שהיה כאן גם שלא על פי דרך הטבע, מכל מקום נחלש הנס בטבע כמו שאמרנו חז"ל (ב"ר מה, י) על הפסוק היתה לי עדנה, ששנה לימי נערוה, ופי' הרה"ק רבי לייבל איגר ז"ע (בס' אחרי אמת) שלכן נחלשה בלבוש כזה אף שהיה כאן גם לגמרי שלא עפ"י טבע, וקוב"ה לא עבד למגנה, רק כ"א יהיו דורות אחרים שלא יהיו ראויים לנסים גלויים, הרי כאן ניתן גם להם הדרך לזכות לדרך של נסים בלבוש של טבע.

37

חנה כל האומות כהיום שרונים בפחד גדול, והמתבונן יראה שהקב"ה בציכול לוחם

עם האומות במדה של פחד, ובוה מחליש כל כוחם וגבורתם, ויהודי צריך לחיות באמונה, וכאשר חיים באמונה אין מקום לפחד כלל, וכמו שצייר הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ע הענין מה שנקיון העקידה הוא על שם אברהם ולא על שם יצחק, כי אצל יצחק אבינו לא היה זה נסיון כלל צמה שהלך לעקידה ולא התנגד, שהרי היה לו האמונה פשוטה שאם הקב"ה רוצה הרי בידו הוא ליטול את נפשו באופן אחר, שהרי בידו נפש כל חי, ואם כן לא היה מריח צוה שלא ישמע לדבר ה'. אבל אברהם אבינו הרי לא רצה לשחוט את בנו, ולכן היה נסיון שלא ישמע כדי שלא יהיה צריך לעשות מעשה השחיטה בעצמו. והאדם הסי' עם אמונה הרי אין מקום לכל הפחדים והיראות, כי יודע כי אין לו רק לירא ולפחד מהקב"ה בעצמו, ואף הוא מלא שמחה, כי אין לו כל היראות של בני אדם האחרים העצבים [עין בשפת אמת (תרמ"ג ד"ה נעין) שמבאר דלכן יצחק שהוא מדה היראה היה בשמחה, כי לא היו לו כל היראות מעניי העולם]. ואיתא בפרי צדיק (וישאל אות יא; נצבים אות יא) כי בזמן מלחמת גוג ומגוג תהיה רק פחד בדכתיב (החיים ג, ד) יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו, ובזמנינו הרי אנו רואים את זה בחוש, והלואי שזוכה להישועה האמיתית. ואנו בני ישראל צריכים לחזק את עצמינו, לא להתייאש ח"ו, רק לבטוח בה' ולהטיב מעשינו, ולשמוע הקריאה שקוראים לנו לשון בחשבה שלימה, ולזכות עי"ז לגאולה שלימה במהרה.

In Sha'arei Teshuvah (3:31-32), Rabbeinu Yonah states:

It is written (Devarim 7:17-18), "If you will say in your heart, 'These nations are more numerous than ours. How will I be able to drive them out?' — Do not fear them ..." It is also written (ibid. 20:1), "If you will go

Rabbeinu Yonah's intent is that the above verses are not directed solely toward those engaged in war; rather, they apply to every person all the days of his life.

In his commentary to Mishlei (3:26), Rabbeinu Yonah further states:

The meaning of bitachon (trust in Hashem) is that one knows in his heart that all is through the hand of Heaven and that it is in His power to deviate from the ways of nature ... Even when someone is so deathly ill that according to the natural way of things there is no chance that he will live, one should believe and trust that Hashem can save him. He (i.e., Hashem) can change the fortunes of man and no one can stop Him. Though travail is near — salvation can be near as well.

This is proper *emunah*. Were one to possess such faith, he would merit the fulfillment of, "And a *tzaddik* lives by his faith," (Chavakuk 2:4) both in this world and in the next. Every person experiences trying situations through the course of his lifetime. When someone lacking in proper *emunah* encounters such a situation, he becomes broken and sinks into despair. However, one who lives by his faith will not be overwhelmed or daunted by such happenings.

David HaMelech said, *בטחו בו בכל עת*, "Trust in Him at every moment" (Tehillim 62:9). At any moment, a situation that is most grave can suddenly be turned around for the good. Such belief is required of us; it was Sarah's apparent lack of faith that prompted Hashem's criticism of her.

46 Living Inspired - R. Tatz - Pg 30

An examination of human laughter will show that what causes us to laugh is a sharp and improbable juxtaposition of opposites. When a process moves in one direction and then suddenly and unexpectedly changes to its opposite, laughter is generated. In fact, the more extreme the contrast, the more extreme the tension before the reversal and the more sudden the snap into reversal, the more intense the laughter. Strangely, this is true even when the events or processes observed are *not* intrinsically funny at all: laughter at the plight of the victim of a

occurs, laughter is the result. When Avraham and Sarah give birth to the first child born into the line of the Jewish people, we are taught this secret. Avraham was extremely old. Sarah was far beyond child-bearing age. The *gemara* says that she was intrinsically infertile — *she had no womb*. When these two people, totally devoid of any possibility of having a child, were told that they would in fact have a child, they laughed. And a child was born. And his Divinely-given name was Yitzchak — "He shall laugh". And is that not the entire story of the Jewish people? We begin where the impossible ends.

47 R. Hirsch

(This condition and position in the world is pointed out to us from the very beginning — the first Jewish "son of Abraham" was called יצחק, and so will be continued to be called until the hopes founded on God's promise and on His Management of the world will become a reality, and then *אז יבא שחוק פינו*, then the laugh will be on our mouth — does not the word יצחק itself mean: he will laugh — and this laughter will be no שחוק but it will be the gentle smile of happiness — שחוק.)

ונראה שההגדרה במעלת הבורא היא לדעת שהבורא הוא כל יכול ואין סוף למעלותיו. יסוד זה נקרא ב"ג העיקרים: "אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל", שכל מציאות הגוף היא הגדרה מסויימת, ולגבי הבורא, תחילת השגתו בו יתברך היא שאינו מוגבל בשום ענין, אלא הוא כל יכול ואין סוף.

והנה איזה מן הכוחות המתייחסים אליו יתברך מורה על היותו כל יכול ושאין גבול ליכולתו ית' - כח החידוש! כיון שהתברר שהשי"ת מחדש חידושים, זוהי הוראה על אין סופיות גמורה.

והסיבה פשוטה, כי הנה אם נחקור על מעשה גדול ונורא האם אפשר לעשותו, כגון להכניס את כל העולם לתוך קופסה קטנה, הרי נאמר שהדבר בלתי אפשרי. ואם נתבונן מה באמת הקושי כאן, נמצא שזה נגד "המציאות"! אבל מהו הדבר הזה הנקרא "מציאות"? - כלל חוקי הטבע, שמאז ומתמיד היה חוק שאי אפשר להכניס דבר גדול לתוך שטח קטן. אבל אם יש כח לחדש, היינו לחדש חידוש גמור מאפס ואין המוחלט, א"כ אין דבר שהוא נגד המציאות, כי כל מה שהוא עתה נגד המציאות - נחדש לו מציאות! ותו לא מיד!

43 נמצא, שמידת החידוש היא הגילוי של האין-סופיות הגמורה. וכן הפוך, מי שאין בו הכח לחדש, לעולם לא יקרא "כל יכול", שהרי מוגבל הוא לטבע הקיים, ורק כאשר יש בו כח לחדש חידושים גמורים, אז בהכרח הוא כל יכול.

נמצא, שהכח להכיר את החידוש הוא הכח המשיג את הבורא יותר מכל, ועל כן הוא כח המתייחס דווקא לאדם, שעל ידי זה הוא מכיר את הבורא.

ובאמת הדבר פשוט יותר, שהרי מי שאין לו כח החידוש, מכיר רק את עצמו וכן את כל מה שהוא כערכו, כי זה מה שיש לו וזו השגתו, וכל שלמעלה ממנו הוא כבר חידוש.

על כן, הבהמה שאינה מכירה דבר מלבד עצמה, ולמשל, בעיניה האדם הוא סוג אחר של בהמה - איך תשיג את הבורא? משא"כ האדם שיש לו כח הכרת החידוש, ממילא על ידו יכול הוא להבין את ענין השגת הבורא שהוא למעלה ממנו, שדבר זה הוא חידוש שאין כמוהו.

ברגע שאדם משיג את אותו חידוש נורא, עד כמה שהבורא גדול ונשגב, ועוד שהבורא עם כל גדלותו קרוב לו ואוהבו ואיכפת לו ממנו, שזה חידוש גדול ונשגב עוד יותר - מיד הוא צוחק צחוק של שמחה והתפעלות אמיתית, ובזה יקרא אדם!

יצחק היה כולו חידוש

44 עתה נבין מפני מה נקרא יצחק אבינו על שם הצחוק, משום שיצחק היה כולו חידוש, ממילא נקרא על שם הצחוק.

תחילת לידתו היתה בחידוש. אברהם ושרה היו זקנים, ולא רק בגוף באופן שאפשר שתהיה להם רפואה, אלא אברהם הסתכל במזלות וראה בכל סדר העולם, בשורשו, שאברהם אינו מוליד, וכשבאה הבשורה היה זה חידוש עצום וצחוק לאברהם ולשרה.

כל ההקפדה שהיתה על שרה לא היתה על עצם השחוק, אלא שהיה זה שחוק של לעג מרוב החידוש, וכדכתיב: "למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד", היינו למה צחוק כזה ולא צחוק של שמחה על החידוש, ולכן כאשר מרוב יראה הכחישה ואמרה שלא צחקה כלל, אמר לה הקב"ה, "לא, כי צחקת", היינו באמת כן צחקת, וטוב שצחקת, אבל לא כך, אלא צריך שיהיה זה צחוק של שמחה והודאה על החידוש.

וכאשר נולד יצחק אמרה שרה: "צחוק עשה לי אלקים, כל השומע יצחק לי", היינו מחמת החידוש של לידת יצחק.

45 אח"כ היה דבר ה' לאברהם להעלותו לעולה, ואף העלהו, ואף נגעה הסכין בצוארו, ואף פרחה נשמתו, ואף נעשה אפר, כמו שאמרו חז"ל "אפרו של יצחק צבור על גבי המזבח" (עי' זבחים סב ע"א) - ועם כל זה נשאר כאן בעולם הזה, וזהו חידוש ושחוק שאין כמוהו, קרב לעולה ונמצא בעולם הזה!

וגם על שם זה נקרא יצחק, נוטריקון "קץ חי", היינו שכבר הגיע לקץ חייו, ונ"מ נשאר חי.